

Strategie translacyjne w litewskim przekładzie polskiego socjolektu na Litwie: na przykładzie powieści Bartosza Połońskiego *Robczik. Powieść wileńska*

Irena Masojć

Vytautas Magnus University, Lithuania

E-mail: irena.masoit@vdu.lt

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7492-946X>

<https://ror.org/04y7eh037>

Abstrakt. Przekład mowy niestandardowej (dialektu, socjolektu) stanowi dla tłumacza duże wyzwanie, ponieważ wymaga również niestandardowych rozwiązań translatorskich umożliwiających osiągnięcie ekwiwalencji stylistycznej oraz pragmatycznej. Celem artykułu jest analiza litewskiego tłumaczenia powieści Bartosza Połońskiego *Robczik. Powieść wileńska*, w której autor zastosował stylizację środowiskową – bohaterowie powieści posługują się slangiem rozpowszechnionym na przełomie XX i XXI wieku wśród młodzieży polskiego pochodzenia w Wilnie. W warstwie językowej autor wprowadził dwa rodzaje elementów stylizacyjnych: 1) polszczyznę północnokresową na wszystkich poziomach języka; 2) wtręty z języków rosyjskiego, litewskiego i angielskiego. W tekście docelowym każdy z tych elementów wymagał zastosowania różnych technik translacyjnych, takich jak substytucja, neutralizacja lub kompensacja. Dodatkowym zadaniem tłumacza było wprowadzenie pewnych polskich akcentów językowych, aby zachować autentyczną tożsamość środowiskową bohaterów powieści.

Słowa kluczowe: przekład literacki, przekład na język litewski, stylizacja środowiskowa, strategie translacyjne, polszczyzna na Litwie.

Translation Strategies in the Lithuanian Translation of the Polish Sociolect in Lithuania: The Case of Bartosz Połoński's Novel *Robczik*

Abstract. The translation of non-standard speech (dialects, sociolects) poses a significant challenge for translators, as it requires unconventional translation solutions to achieve both stylistic and pragmatic equivalence. This article analyzes the Lithuanian translation of Bartosz Połoński's novel *Robczik. Powieść wileńska*, in which the author employs sociolectal stylization – the characters use slang common among Polish-background youth in Vilnius at the turn of the 20th and 21st centuries. On the linguistic level, the author introduces two types of stylistic elements: (1) Northern Borderlands Polish features across all levels of language, and (2) lexical borrowings from Russian, Lithuanian, and English. Each of these elements required a different translation strategy in the target text. The analysis

Received: 2026-03-20. **Accepted:** 2026-05-15.

Copyright © 2026 Irena Masojć. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](#), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

employed four theoretical categories: full substitution, 'shifted' substitution, neutralization, and additional stylization. Since the sociolect of the period depicted in Lithuania was largely based on Russian and English loanwords, translational equivalence was achieved through their substitution. In the case of dialectal expressions lacking precise equivalents, a compensatory strategy was applied by replacing them with colloquialisms. The Lithuanian lexical elements deliberately introduced in the source text were neutralized. At the same time, the translation introduced an additional layer of stylization by incorporating selected Polish linguistic features with the aim of conveying the authentic social identity of the novel's characters.

Keywords: literary translation, translation into Lithuanian, stylization of sociolect, translation strategies, Polish in Lithuania.

Vertimo strategijos verčiant į lietuvių kalbą Lietuvos lenkų sociolektą Bartoszo Połońskio romane *Robčikas*

Santrauka. Netradicinės kalbos (dialektų, sociolekto) vertimas kelia didelį iššūkį vertėjui, nes reikia nestandartinių vertimo sprendimų, leidžiančių pasiekti tiek stilistinę, tiek pragmatinę ekvivalenciją. Straipsnio tikslas – išanalizuoti Bartoszo Połońskio romano *Robczik. Powieść wileńska* vertimą į lietuvių kalbą, kuriame autorius naudoja socialinę stilizaciją – romano veikėjai vartoja paplitusią XX a. pabaigos ir XXI a. pradžios Vilniuje gyvenančio lenkų kilmės jaunimo slengą. Kalbinėje plotmėje autorius įvedė du stilistinių elementų tipus: (1) šiaurės rytų paribio lenkų kalbos ypatybes visais kalbos lygmenimis; (2) leksinius skolinius iš rusų, lietuvių ir anglų kalbų. Lietuviškame tekste kiekvienam iš šių elementų reikėjo skirtingų vertimo strategijų, tokių kaip substitucija, neutralizacija ar kompensacija. Papildoma vertėjo užduotis buvo įterpti tam tikrus lenkiškus kalbinius akcentus, siekiant išlaikyti autentišką romano veikėjų socialinę tapatybę.

Raktiniai žodžiai: literatūrinis vertimas, vertimas į lietuvių kalbą, socialinė stilizacija, vertimo strategijos, lenkų kalba Lietuvoje.

Uwagi wstępne

Jednym z najtrudniejszych w praktyce przekładu literackiego problemów translatorskich jest oddanie w tekście docelowym mowy niestandardowej – dialektu, socjolektu, lapslektu itp. [por. Wojtasiewicz 1957, 90-91, Adamowicz-Pośpiech 2015, Czarnecka 2022]. Tymczasem jej funkcja w utworze literackim jest bardzo znacząca – jest ona ważną częścią świata przedstawionego, ponieważ lokalizuje akcję w czasie i przestrzeni oraz stanowi istotny środek charakterystyki postaci, wskazujący na ich przynależność społeczną, cechy indywidualne, wyznawane wartości/antywartości.

Celem niniejszego artykułu jest pokazanie rozwiązań translatorskich, które wybrała tłumaczka w litewskim przekładzie debiutanckiej powieści Bartosza Połońskiego *Robczik. Powieść wileńska*, oraz rozważenie, w jakim stopniu w tekście docelowym udało się osiągnąć ekwiwalencję stylistyczną, czyli oddać nieformalny sposób komunikacji bohaterów, oraz pragmatyczną, czyli zapewnić identyczną recepcję utworu u czytelników docelowych.

Książka B. Połońskiego *Robczik. Powieść wileńska*¹ ukazała się w 2023 roku w gdańskim wydawnictwie „Części Proste”. Miała premierę na Targach Książki w Gdańsku i została entuzjastycznie przyjęta w Polsce, mimo że przebrnięcie przez jej warstwę językową było możliwe tylko dzięki zamieszczonemu na wewnętrznej stronie okładki słownikowi najczęstszych wyrazów slangowych i dodatkowym objaśnieniom na marginesach stron. Książka była reklamowana jako „rzecz rewolucyjna”, „spojrzenie na Wilno współczesne, bez filtrów kresowej mitologii, bogoojczyźnianego i nostalgicznego zadość czynienia stereotypom i wyobrażeniom” [Połoński 2023a, tekst na tylnej okładce książki].

Ukazanie się powieści w Polsce znalazło natychmiastowy oddźwięk na litewskim rynku wydawniczym. Jej wersja litewska *Robčikas. Vilenskas romanas* [Połoński 2023b] powstała zaledwie kilka miesięcy później. Przekład był również debiutem książkowym tłumaczki Eweliny Bondar². Krytyka litewska dostrzegła awangardowy charakter powieści, podkreślając, że ukazuje ona „antyromantyczne cienie wileńskie” [zob. Ambrožaitė 2025].

Przeniesienie zamysłu autora na grunt litewski wymagało przekładu ukie-
runkowanego nie na ekwiwalencję formalną, lecz na ekwiwalencję o cha-
rakterze dynamicznym, w której uwaga tłumacza koncentruje się nie tyle na
komunikacie źródłowym, ile na reakcji odbiorców [Nida 2009, 64]. Takie
tłumaczenie zdaniem E. A. Nidy powinno „być dostosowane do: 1) języka
i kultury przekładu jako całości; 2) kontekstu komunikatu; 3) odbiorców
przekładu” (Tamże, 65). Innymi słowy, tekst docelowy powinien odpowia-
dać oryginałowi pod względem stylistycznym, a jednocześnie uwzględniać
okoliczności obyczajowe, kulturowe i socjopolityczne oraz doświadczenie
odbiorców, pozwalające dekodować te treści. Prowadzi to nieraz do koniecz-
ności tworzenia nowych adaptacji tych samych utworów³. Ten rodzaj prze-

¹ Bartosz Połoński (ur. 1981) ukończył studia w zakresie multimediów w Akademii Sztuk Pięknych w Wilnie oraz intermediiów w Akademii Sztuk Pięknych w Poznaniu. Pracuje jako programista, tworzy interaktywne filmy krótkometrażowe. W latach 2003–2004 autor tworzył dialogi do filmów krótkometrażowych, następnie napisał kilka fragmentów prozy, które po jakimś czasie przerosły w powieść. Fragmenty powieści początkowo były zamieszczone na stronie internetowej www.robczik.lt. Po niemal 20 latach Bartosz Połoński postanowił uzupełnić, zredagować i wydać je w postaci książkowej w polskim wydawnictwie „Części Proste”. Jeszcze przed premierą powieści na jej podstawie Teatr Polski w Wilnie wystawił sztukę pod tym samym tytułem (premiera – 10 maja 2023 r.). Por. wywiad z Bartoszem Połońskim <https://wilno.tvp.pl/76113121/fenomen-robczika-wywiad-z-bartoszem-polonskim>

² Ewelina Bondar z wykształcenia jest socjologiem, a tłumaczenie traktuje bardziej jako hobby niż zawód. Przekład tej powieści poprzedziły tylko różne drobne tłumaczenia, m.in. z języka angielskiego na język litewski. Tłumaczka, jak wielu Polaków wileńskich, jest wielojęzyczna i swobodnie posługuje się językiem polskim, litewskim, rosyjskim i angielskim.

³ Osobliwym przypadkiem translatorycznym są dwa alternatywne polskie przekłady powieści Anthony’ego Burgessa *A Clockwork Orange*, które wyszły spod pióra tego samego tłumacza. Aby oddać „uinnienie” mowy niestandardowej w utworze, Robert Stiller w pierwszym wariantcie tłumaczenia posłużył się wtrętami z języka rosyjskiego, w drugim zaś – z języka angielskiego [zob. Kubińscy 2004].

kładu, który przywiązuje szczególną wagę do identycznej recepcji utworu u czytelników docelowych, jest określany mianem ekwiwalencji pragmatycznej [Pieńkos 1993, 87] albo tłumaczeniem funkcjonalnym [Hejwowski 2007, 38].

Na potrzeby niniejszego artykułu za podstawę posłużyła klasyfikacja strategii translatorskich zaproponowana przez badaczkę literatury B. Sienkiewicz [1984, 234–241]. Wyróżnia ona cztery typy przekształceń w procesie tłumaczenia tekstu literackiego, w którym zastosowano stylizację: 1) transformacja „przez podobieństwo” (substytucja pełna) polegająca na zastąpieniu elementów stylizacji ich funkcjonalnymi odpowiednikami w języku docelowym; 2) transformacja „przez przyległość” (substytucja „przesunięta”), wybierana wówczas, gdy w języku docelowym brak dokładnych odpowiedników stylistycznych i możliwe jest tylko posłużenie się elementami innego subkodu tego języka; 3) transformacja „przez ujęcie” (neutralizacja) polegająca na pominięciu jednostek nacechowanych w przekładzie; 4) transformacja „przez dodanie”, czyli wprowadzenie do przekładu stylizacji dodatkowej w stosunku do oryginału, co w efekcie aktualizuje inny system stylistyczno-funkcjonalny.

Przegląd innych propozycji metodologicznych analizy przekładu mowy niestandardowej możemy znaleźć w opracowaniu M. Czarneckiej [2022, 108–121]. Mimo że w każdej z nich wymienia się nieco inne kategorie teoretyczne, różnica często leży w niewystarczająco ustabilizowanej polskiej terminologii translologicznej, podstawowe mechanizmy ekwiwalencji zaś są oparte na podobnych przekształceniach translatorskich. Ujęcie metodologiczne B. Sienkiewicz [1984] pozwoliło opisać cały wachlarz technik przekładu socjolektu młodzieżowego, którymi posłużyła się tłumaczka analizowanej powieści.

1. Kontekst socjokulturowy i socjolingwistyczny powieści *Robczik*

Ponieważ w przekładzie dynamicznym duże znaczenie ma odzwierciedlenie kontekstu społecznego i kulturowego oryginału, jego analizę należy zacząć od krótkiej charakterystyki treści i formy powieści B. Połońskiego, będącej swojego rodzaju eksperymentem literackim zarówno pod względem tematycznym, jak i lingwistycznym. Autor odtwarza subkulturę miejską okresu transformacji ustrojowej na przełomie XX i XXI w., pokazując świat młodych ludzi pochodzących z polskiego środowiska, zagubionych między różnymi wartościami i kulturami. Porusza tematy zwykle objęte społecznym tabu (np. handel narkotykami, pierwsze doświadczenia seksualne). Fabuła utworu ma wartką akcję, narracja skupia się na rejestrowaniu emocji bohaterów, w formie zaś dialogi wyraźnie dominują nad elementami opisu. W warstwie językowej powieści została zastosowana stylizacja środowiskowa. Autor kreuje zróżnicowane idiolekty (lub style mówienia), które trafnie wykorzystuje do charakterystyki bohaterów powieści należących do różnych środowisk (mło-

dzień szkolna / harcerze / dealerzy narkotyków) i różnych generacji (młodzież / nauczyciele / rodzice). Ponieważ narratorem powieści jest jeden z bohaterów – uczeń klasy maturalnej polskiej szkoły w Wilnie, stylizacja występuje nie tylko w dialogach, lecz również w partiach narracyjnych tekstu.

Odbiór powieści w środowisku Polaków wileńskich był dość kontrowersyjny. Autorowi zarzucano wypaczenie rzeczywistości i języka współczesnej młodzieży. W dyskusji jednak nie zawsze uwzględniano okoliczności istotne dla zamysłu autorskiego. Akcja toczy się w nieformalnej przestrzeni, gdzie bohaterowie w obrębie swojej grupy rówieśniczej używają kodu powstającego na skutek mieszania różnych języków i będącego odzwierciedleniem ich złożonej tożsamości. Nie brano pod uwagę czasu akcji – w powieści zostało ukazane pokolenie millenialsów (urodzonych w latach 1980–1996), które w młodości posługiwało się slangiem rzeczywiście nieco odmiennym od przesyczonej anglicyzmami mowy obecnego pokolenia Z. Wreszcie nie uświadamiano sobie, że mowa niestandardowa jest w tej powieści tworzywem artystycznym, kreującym świat przedstawiony.

W stylizacji środowiskowej autor zastosował dwa rodzaje elementów niestandardowych, które i będą przedmiotem niniejszych rozważań: 1) elementy polszczyzny północnokresowej na wszystkich płaszczyznach języka (fonetycznej, leksykalnej i gramatycznej), występujące do dziś w różnym nasileniu w mowie użytkowników języka polskiego na Litwie; 2) zapożyczenia leksykalne z innych języków – rosyjskiego, litewskiego i angielskiego. Język powieści przyciągnął uwagę językoznawców i doczekał się analizy pod względem lingwistycznym w zakresie mechanizmów adaptacji wtrącanych wyrazów rosyjskich i litewskich [Masojć 2023] oraz pod względem socjokulturowym, co pozwoliło wyciągnąć wniosek o znacznie dalej posuniętej hybrydyzacji wileńskiej subkultury młodzieżowej na początku XXI wieku niż w Polsce [Moch 2025].

2. Strategie zastosowane w przekładzie poszczególnych elementów stylizacji

2.1 *Substytucja pełna*

Substytucja pełna możliwa była do zastosowania w przekładzie środków stylizacyjnych z dwu źródeł – języka rosyjskiego i angielskiego. W języku bohaterów powieści zwraca uwagę wyraźna dominacja rusycyzmów nad anglicyzmami, którą potwierdzają również badania polskiego socjolektu młodzieżowego w Wilnie, przeprowadzone metodą ankietowania w ostatnim dziesięcioleciu XX wieku. Wyniki wskazywały, że zapożyczenia z języka rosyjskiego stanowiły aż 35,46% słownictwa socjolektalnego, podczas gdy

udział leksemów pochodzących z innych języków był wyraźnie niższy: lituanizmy stanowiły jedynie 2,22%, a anglicyzmy – 2,09% [Dawlewicz 2000].

Rusycyzmy w opisywanym okresie były istotnymi wyznacznikami komunikacji nieformalnej również w języku litewskim, czego dowodem są powstałe na początku XXI w. słowniki żargonu ogólnego [Zaikauskas 2007] i przestępczego [Kudirka 2014] oraz strony internetowe rejestrujące leksykę młodzieżową⁴. Podstawową cechą wszystkich odmian niestandardowych była obfitość leksyki o proveniencji rosyjskiej. Tę tendencję dostrzegła w mowie nieformalnej uczniów Inga Vyšniauskienė [2012, 145] jeszcze w 2010 r. W materiale badawczym nagrany wśród uczniów w wieku 15–17 lat frekwencja elementów rosyjskich (362 jednostki leksykalne) była ponad trzykrotnie wyższa niż angielskich (111 jednostek leksykalnych), podczas gdy u uczniów w wieku 13–14 lat procentowy udział zapożyczeń z obu języków był bardziej wyrównany (194 rusycyzmy i 175 anglicyzmów). Badaczka tłumaczyła tę różnicę inną funkcją wtretów z różnych języków. Jej zdaniem, większa liczba anglicyzmów w języku młodszych uczniów wiązała się z kreowaniem ważniejszej w tym wieku tożsamości indywidualnej, natomiast przewaga rusycyzmów w mowie starszych nastolatków – z chęcią demonstrowania tożsamości środowiskowej. Mógł to być jednak moment przełomowy, gdy młodzież na Litwie zaczęła odchodzić od języka rosyjskiego na rzecz języka angielskiego.

Fascynacja rosyjską kulturą popularną wynikała bynajmniej nie z sentymentów, tylko z popularności w końcu XX i na początku XXI w. rosyjskich mediów. Należy zaznaczyć, że transformacja społeczno-kulturowa w krajach należących przez wiele dekad do Związku Radzieckiego, a zatem również na Litwie, postępowała znacznie wolniej niż ustrojowa. Litwa odzyskała niepodległość w 1990 roku, lecz przez pierwsze dziesięciolecia po odzyskaniu niepodległości politycznej społeczeństwo litewskie pozostawało pod dużym wpływem rosyjskojęzycznej kultury popularnej (filmów, muzyki, gier komputerowych itp.). Przy czym uwolnione od propagandy politycznej i nowomowy media rosyjskie na przełomie wieków stały się nośnikiem atrakcyjnych treści popkulturowych, nie stanowiły niebezpieczeństwa indoktrynacji i nie budziły oporu w demokratyzującym się społeczeństwie litewskim. Dopiero coraz lepsza znajomość języka angielskiego zaczęła je wypierać na rzecz mediów anglojęzycznych.

Obecność w slangu polskim i litewskim rosyjskich leksemów o tej samej funkcji stylistycznej pozwalała na łatwe dokonywanie ich substytucji w procesie przekładu powieści, por.

⁴ Por. *Jaunimo žodynas* <http://zodynas.kriu.lt/>, *Jaunimo žodynas* <https://www.zodynas.lt/jaunimo-zodynas>.

- (1) pol. *Ja nie rozumiał, co za film, ale tam **czuwwaki** biegali w filmie, po francusku **bazarili** i **wsiech** po drodze **dubasili*** (s. 35)⁵ – lit. *Nesupratau, kas per filmas ėjo, bet **čiuvai** ten lakstė, **bazarino** prancūziškai ir visus **dubasino***. (s. 37) – ros. *чувак* pot. ‘koleś’, ros. *базарить* pot. ‘gadać’; ros. *все* neutr. ‘wszyscy’; ros. *дубасить* pot. ‘przywalić’.
- (2) pol. *Za piętnaście minut **woźle kalonki** i żeby miał **baszki!*** (s. 44) – lit. *Po penkio-likos minučių buni prie **kolonkės** ir turėk **babkes!*** (s. 46) – ros. *возле* neutr. ‘obok’, ros. *колонка* neutr. ‘stacja paliw’, ros. *бабки/бабку* pot. ‘pieniądze’.
- (3) pol. *Tak jeżeli ten **dalbajob babek** nie przynosi, jak mnie nie nerwować się?* (s. 47) – lit. *Kaip man nesinervint, jei tas **dalbajobas** neatneša **babkių?*** (s. 49) – ros. *долбоёб* wulg. ‘przygłup, pojeb’; ros. *бабки* pot. ‘pieniądze’.
- (4) pol. ***Prikiń**, valgykla dla bomżej – **prikaływajuś** Robcziku na ucho.* (s. 124) – lit. ***Prikin**, valgykla **bomžams**, – **prikolinu** Robčikui i ausį.* (s. 126) – ros. *прикинъ* pot. ‘kumasz, czaisz’; *bomż* ros. *бомж* pogard. ‘bezdomy, łajza’; ros. *прикалываться* pot. ‘żartować’; lit. *valgykla* neutr. ‘stołówka’.
- (5) *My jakoś **wsie acziuchaliś**.* (s. 106) – lit. *Kažkaip staigiai **atsičiuchinom**.* (s. 107) – ros. *все* neutr. ‘wszyscy’; ros. *оухаться* pot. ‘dojść do siebie’.
- (6) *I śmiesznie było to, że Beatka nosi w **sumce gazawyj balonczik**.* (s. 29) – lit. *Ir dar juokinga, kad Beatka su savim tašej nešiojasi dujų **balionėlį**.* (s. 31) – ros. *сумка* neutr. ‘torba’; ros. *газовый балончик* neutr. ‘gaz łzawiący’.

Zestawienie przykładów z tekstu źródłowego i docelowego ujawnia dwie różnice – ilościową i jakościową. Pierwsza dotyczy frekwencji rusycyzmów. W oryginale powieści zagęszczenie leksemów rosyjskich jest nieco większe, ponieważ mowa bohaterów jest nasycona nie tylko słownictwem nacechowanym stylistycznie, lecz również neutralnym, np. *wsie* ‘wszyscy’, w *sumce* ‘w torbie’, *gazawyj balonczik* ‘gaz łzawiący’ (por. przykł. 1, 5, 6). W języku litewskim zaś zapożyczenia rosyjskie są zawężone do rejestru potocznego lub slangowego. Ten fakt nie wpływa jednak znacząco na styl tekstu docelowego – obcość leksykalna i wyraziste nacechowanie rusycyzmów w bardziej odległym genetycznie języku litewskim pozwalają osiągnąć ten sam efekt stylistyczny nawet przy mniejszej frekwencji tych elementów.

Druga różnica dotyczy adaptacji gramatycznej rusycyzmów w tekście polskim i litewskim. Mimo że nacechowane stylistycznie wyrazy zarówno w tekście źródłowym, jak i docelowym są oparte na tych samych rosyjskich jednostkach leksykalnych, różnią się stopniem przyswojenia. Podobieństwo genetyczne języka polskiego i rosyjskiego wpływa na to, że adaptacja strukturalna jest zbędna, ponieważ jeżeli struktura morfologiczna form polskich nie jest identyczna, jak na przykład w formach czasu przeszłego *bazarili*, *dubasili*, to

⁵ Numery stron przy polskich przykładach pochodzą z polskiej wersji powieści [Połoński 2023a], natomiast przy litewskich – z litewskiej [Połoński 2023b].

przynajmniej wystarczająco zrozumiała nawet w nieprzyswojonej postaci, np. *dla bomżej, acziuchaliś*. W zapisie tych wyrazów zastosowano zapis graficzny sygnalizujący charakterystyczne cechy fonologiczne języka rosyjskiego, np. miękką wymowę spółgłosek *cz* i *r*, np. *czuwwaki, prikaływajuś*, zmianę artykulacji samogłosek nieakcentowanych, np. *acziuchaliś*. Wszystko to pokazuje, że przełączanie kodów w przypadku dwu języków słowiańskich dokonuje się z wielką łatwością i nie wymaga mechanizmów adaptacyjnych. Natomiast w języku litewskim leksemy rosyjskie są przyswajane za pomocą zastępowania rosyjskich morfemów gramatycznych ich litewskimi odpowiednikami, np. *bazarili – bazarino, acziuchaliś – atsičiuchinom, prikaływajuś – prikolinu*. W poszczególnych przypadkach zastępowane są nawet formanty słowotwórcze, ros. *чужак* – lit. *čiūvas*.

Podobna różnica mechanizmów adaptacji ujawnia się również w substytucji bardzo nielicznych anglicyzmów, por.

- (7) pol. *Ja znajdował się w centrum Wilna, patrzył na przechodzących ludzi, i mnie wydawało się że to wsio film, że to wsio fejk* (s. 141) – lit. *Buvau Vilniaus centre, žiūrėjau į praeivius ir atrode, kad visa tai filmas, kad viskas tėra feikas* (s. 143) – ang. *fake* ‘imitacja; fałsz’.
- (8) pol. *Ale, nu wiesz, naliczka dobrze mieć. Nu da, to oldschool.* (s. 88) – lit. *Bet na žinai grynųjų geriau turėt, Nu jo, tai oldskūlas* (s. 88) – ang. *oldschool* ‘stara szkoła’; ros. *наличка* ‘gotówka’.

W tekście źródłowym anglicyzmy co najwyżej są transkrybowane (por. przykł. 7), natomiast ich ekwiwalenty litewskie mają również zaadaptowaną postać morfologiczną.

2.2 Substytucja „przesunięta”

Język oryginału powieści obfituje w charakterystyczne dla polszczyzny używanej na pograniczu litewsko-słowiańskim cechy dialektalne, które sygnalizują przynależność środowiskowo-terytorialną bohaterów i nieformalność sytuacji komunikacyjnej, por.

- (9) pol. *Ja lubia majówka* [...] (s. 5) – lit. *Patinka man gegužinė*. (s. 5).
- (10) pol. *Dareczek, a ty pojad kumpiaka, co ja zostawiła w lodówce?* (s. 23) – lit. *Dariukai, ar tu kumpio valgei? Kur šaldytuve yra.* (s. 25).
- (11) pol. *Ja tobie inaczej nie wytłumacza teraz...* (s. 74) – lit. *Kitaip tau dabar nepaaiškinsiu...* (s. 76).
- (12) *Bulgar mnie dał dwa woreczki po pindziesiąt sztuk* [...] (s. 95) – lit. *Bulgaras įdavė man du maišelius po pem vienetų* [...] (s. 95).

- (13) *Naujany to jest droga, która ja musza przejść, aby mieć to, czego nie mają inne ludzi.* (s. 98) – lit. *Naujanai – tai kelias, kurį turiu pereiti tam, kad gaučiau tai, ko neturi kiti* (s. 99).
- (14) *Cziuwaki, ja zostaja tutej. Będą uczyć Gintarę po polskiemu [...]* (s. 114) – lit. *Čiuvakai, aš lieku čia. Mokysiu Gintarę lenku kalbos [...]* (s. 115).
- (15) *Słysz, jak ciebie nazywać?* (s. 123) – lit. *Slyš, o koks tavo vardas?* (s. 124).

Najwięcej dialektyzmów ujawnia się na poziomie morfologicznym języka, np. zmorfologizowane refleksy akania: w 1. osobie czasu teraźniejszego: *ja lubia, nie wytłumacza, ja musza, ja zostaja*, oraz w wyrównaniu biernika do mianownika (B=M) rzeczowników żeńskich zakończonych na *-a*: *lubia majówka, droga, która musza przejść*; analityczne formy czasu przeszłego: *ty pojad, ja zostawiła*; długie formy zaimków osobowych zamiast enklitycznych: *ja tobie nie wytłumacza*; formy niemęskoosobowe zamiast osobowych: *inne ludzi*. Rzadziej pojawiają się regionalizmy leksykalne: *kumpiak* ‘szynka’ lub frazeologiczne, np. *jak ciebie nazywać* ‘jak masz na imię’. Sporadycznie zostały odzwierciedlone również osobliwości fonetyczne, np. zwężenie e: *pin-dziesiąt, ludzi*, lub słowotwórcze, np. *tutej, po polskiemu*.

Stylizacja dialektalna jest szczególnie trudnym problemem translacyjnym, zaliczanym do przypadków nieprzekładalności, ponieważ w kulturze docelowej „nie powstają takie same skojarzenia, które dany wyraz czy dany zespół wyrazów budzi w grupie ludzi języka oryginału” [Wojtasiewicz 1957, 65]. W przypadku przekładu tej powieści nie można było posłużyć się elementami wybranego dialektu litewskiego, groziłoby to ryzykiem mylnych konotacji – przypisywałoby bowiem bohaterom powieści identyfikację z określonym obszarem dialektalnym Litwy, lecz nie z Wilnem, w którym akcję wyraźnie lokalizuje podtytuł powieści. Mieszkający tu użytkownicy języka litewskiego pochodzą z różnych regionów Litwy i w sferze publicznej musieli wytworzyć wspólny ponaddialektalny model komunikacji nieformalnej [por. Gudavičienė 2010, 227–228]. Potoczny język litewski w Wilnie kształtował się więc zgodnie ze współczesnymi przemianami językowymi – tendencją do skrótu, modą na zapożyczenia itp.

Aby osiągnąć efekt stylistyczny w pewnym stopniu zbliżony do zawartego w oryginale, tłumaczka starała się zamiast dialektyzmów wprowadzić inne elementy odbiegające od normy ogólnej. Był to jedynie zabieg kompensacyjny, dzięki niemu jednak udało się nadać mowie bohaterów nienormatywny, zabarwiony kolokwialnie charakter [por. Majkiewicz 2016]. Substytucja „przesunięta” ujawniła się w różny sposób, por.

- (16) pol. *Obok nas rozstawiała się babulka, która sprzedawała świeczki, krzyżyki i obrazki religijne* (s. 6) – lit. *Šalia mūsų savo šmutkes dėliojosi bobutė,*

- pardavinėjanti žvakes, kryželius ir religinius paveikslėlius.* (s. 6) – lit. pot. *šmutkės* ‘brud; śmieci’ z ros. pot. *уmomku* ‘ubrania, rzeczy’.
- (17) pol. *Cziuwak, w Dubaj pojedzim odpoczywać, toż bajka!* (s. 93) – lit. *Seni, į Dubajų varysim ilsėtis, taigi **baika!*** (s. 94) – lit. pot. *varyti* ‘iść, jechać’, *baika* 1. żart ‘błahośka’, 2. ‘nieźle’ z pol. *bajka* lub brus. *baika*.
- (18) pol. *Robczik poszedł za nim i zawołał mnie machając ręką, żeby ja nie tarmaził* (s. 87) – lit. *Robčikas nužirglijo jam iš paskos ir rankos mostu paragino mene netarmazyt* (s. 87) – lit. pot. *nužirgliuoti* ‘podyrdać’.
- (19) pol. *Ty tylko ucz się i zdaj egzaminy* (s. 13) – lit. *Tu tik mokykis ir **egzus** išlaikyk* (s. 13) – od lit. neut. *egzaminas* ‘egzamin’.
- (20) pol. *Jasna, jeśli tylko jedna rzecz trzeba byłoby zostawić, to byłby telefon. Tylko telefon, bo w nim jest wszystko.* (s. 88) – lit. *Aišku, jei iš visų reiktų pasilikti tik vieną daiktą, tai būtų **telefas**. Tik **telefas**, nes jame yra viskas.* (s. 88) – od lit. neutr. *telefonas* ‘telefon’.
- (21) pol. *Nu wo, patrzaj, na Rossie koło Pilsudskiego trzeciego mają zawsze dafiga polskich autokarów* (s. 5) – lit. *Žėk, Rasų kapinėse, prie Pilsudskio, gegužės trečią visada dafiga lenkų **autikų**.* (s. 5) – od lit. *žiūrėk* ‘patrz’, lit. pot. *autikas* ‘autobus’.
- (22) pol. *Było jakich pięćdziesiąt ludzi* (s. 119) – lit. *Iš viso gal **pem** žmonių.* (s. 120) – od lit. neut. *penkiasdešimt* ‘pięćdziesiąt’.

W charakterze substytutów dialektyzmów w języku docelowym używa się leksemów nacechowanych potocznie, np. *varyti*, *nužirgliuoti*, *faina*, *baika*, *šmutkės*, *autikas*, derywatów z formantem ujemnym, np. *egzas* od *egzaminas*, *telefas* od *telefonas*, oraz kontaminacji, np. *žėk* zamiast *žiūrėk*, *pem* zamiast *penkiasdešimt*. Mowa niestandardowa zostaje więc zasygnalizowana w przekładzie głównie na poziomie leksykalnym. Kompensacja kolokwialna jest też uboższa pod względem pragmatycznym – regionalne formy gramatyczne w języku bohaterów manifestowały nie tylko postawę ignorancji wobec normy językowej, lecz również ich przynależność środowiskową, co w przekładzie zostało zagubione.

2.3 Neutralizacja

Sporadycznie wprowadzane do polskiej wersji powieści wyrazy litewskie miały ilustrować kontekst socjokulturowy, w którym rozgrywają się perypetie bohaterów. Najczęściej należały one do słownictwa neutralnego, nazywającego pewne realia społeczne (por. przykł. 23). W poszczególnych przypadkach autor posłużył się również charakterystycznym słownictwem nacechowanym (por. przykł. 24, 25). Nieliczne wyrazy litewskie dodatkowo podkreślały hybrydalność języka powieści, ponieważ były zapisywane oryginalnym

alfabetem, zachowywały osobliwości morfologiczne tego języka [zob. Masojć 2023], por.

- (23) pol. [...] *ale Robczik żył koło samego żiedasa, tak my nie zdążyli zmarznąć, póki doszli do jego padjezdu.* (s. 30) – lit. [...] *bet Robčikas gyveno prie pat žiedo, taigi nesuspėjom sušalt, kol atsidurėm prie jo padjezdo.* (s. 31) – lit. *žiedas* neutr. ‘rondo; pętla’.
- (24) pol. Na *plotasie* jeszcze był Rachit, jeden nasz *klasiokas*, dwa cziuwaka z rajonu i jeszcze parę dziewczyn, których ja nie znał. (s. 64) – lit. *I plotą dar buvo atvarę Rachitas, vienas klasiokas, du čiuvai iš rajono ir dar porą mergų, kurių nepažinojau.* (s. 65) – lit. *plotas* pot. ‘impreza w mieszkaniu’, lit. *klasiokas* pot. ‘kolega z klasy’.
- (25) pol. *Ja by nigdy nie pomyślał, że ona taka arši bitė.* (s. 29) – lit. *Niekad nebūčiau pagalvojęs, kad ji tokia arši bitė.* (s. 31) – lit. *arši bitė* dosł. ‘rozniewana pszczoła’, przen. ‘rozniewana osoba’.

W przypadku wtrętów litewskich tłumaczka zdecydowała się na strategię neutralizacji – oddała je w tekście docelowym w tej samej postaci, nie szukając innych odpowiedników funkcjonalnych. Ten ubytek stylistyczny nie wpłynął negatywnie na odbiór treści, ponieważ litewski kontekst powieści pozostawał dla czytelnika docelowego wystarczająco wyraźny.

2.4 Stylizacja dodatkowa

W przekładzie na język litewski konieczne było w pewnym stopniu skompensowanie cechy głównych bohaterów, sygnalizowanej w tekście źródłowym za pomocą ich języka – przynależności do polskiej mniejszości narodowej. Taka informacja często wynikała z treści, np. nastolatki chodzą do polskich szkół, biorą udział w obchodach Święta Konstytucji 3 Maja. W tekście docelowym tłumaczka wprowadziła w tym celu dodatkowo inne polskie aluzje językowe.

Pierwsza z nich pojawia się już na okładce książki. Podtytuł *Powieść wileńska* został przetłumaczony niestandardowo, norma litewska bowiem wymagałaby w tej konstrukcji przydawki dopełniaczowej *Vilniaus romanas*. Zamiast niej posłużono się okazjonalizmem przymiotnikowym *Vilenskas romanas*. Taki hybrydowy przymiotnik mógł uruchomić u czytelnika litewskiego pewne skojarzenia ze sporadycznie zasłyszаныmi polskimi nazwami (np. nazwy znanych na Litwie grup muzycznych *Kapela Wileńska*, *Will'n'ska*) albo przynajmniej z ogólnosłowiańskim sufiksem *-ski*.

W przekładzie celowo zachowano polskie nazwy własne, np. antroponimy *Darekas*, *Marekas*, *Kšysek*, *Tadeuš*, *Lešekas*, *Vladislovas*, *Vitoldas* (choć część

z nich ma litewskie odpowiedniki: *Darius*, *Tadas*, *Vladas*, *Vytautas*), nazwy drużyn harcerskich, por.

- (26) pol. *W programie są trzy podstawowe punkty: msza święta w kaplicy obozu, którą zbudowała drużyna Białe Wilki z Nowej Wilejki, kolacja polowa, którą szykuje my – drużyna Czarna Trzynastka [...]* (s. 115) – lit. *Programoje numatyti trys pagrindiniai punktai: mišios stovyklos koplyčioje, kurią pastatė draugovė „Białe Wilki“ iš Naujosios Vilnios, lauko vakarienė, kurią ruošiamės mes – draugovė „Czarna Trzynastka“* (s. 116).

W tekście litewskim pojawiają się też pewne sformułowania charakterystyczne dla kultury polskiej, np. grzecznościowe zwroty adresatywne i powitalne (por. przykł. 27–29), które w warunkach wielojęzyczności mogły być znane również odbiorcom litewskim. Zostały one przetransliterowane, ewentualnie – jak wołacz *proszę pana* – również zmodyfikowane ortograficznie, por.

- (27) pol. *My kupili woda za czterdzieści pięć euro. Tysiąc procent nawaru, proszę pana – Robczik to powiedział tak, jakby odpowiadając na zadanie w czasie lekcji.* (s. 7) – lit. *Nusipirkome vandens už keturiasdešimt penkis eurus. Tūkstantis procentų navaro, **prošepana**, – Robčikas viską susakė kaip per pamoką.* (s. 7).
- (28) pol. *Ładna. Brać, pani – powiedział Robczik.* (s. 11) – lit. *Ladna. Imkit, **pani** – pasakė Robčikas.* (s. 10).
- (29) pol. *On był wesoły, wieś z nim witali się „dzień dobry, proszę pana” albo „priviet, Marek”, niektóre jemu dawali pitaki, dziewczyny uśmiechały się i szeptały.* (s. 73) – lit. *Buvo linksmas, visi su juo sveikinasi „**dzen dobry, prošepana**“ arba „priviet, Marekai“, kai kurie duodavo penkis, mergos šnabždėjosi išsišiepūsios.* (s. 75).

W poszczególnych przypadkach tłumaczka wprowadziła do tekstu litewskiego aluzje językowe, których odczytanie wymagało większego rozeznania społecznego lub kulturowego, por.

- (30) pol. *No pięknie. Wilniuki jesteście! – Cziuwał mocno uśmiechnął się i bliżej po-deszedł, i cicho powiedział: – Wilno nasze, co? – Nasze, wasze. Brać, pan, woda. Nasza woda. – Robczik zaczął już nerwować się.* (s. 8) – lit. *Nagi, nagi, gražu, **Vilniukai** – čiuvas plačiai nusišypsojo ir priėjęs arčiau sužnibždėjo: – **Vilno naše, ką?** – **Naše, vaše.** Imkit vandenį. **Naše** vanduo, – Robčikas jau pradėjo nervintis.* (s. 9).
- (31) pol. *Te labasy, to jak tylko widzą, że polskie nazwisko, to wsio nazło robią.* (s. 82) – lit. *Tie **labasai**, vos pamato lenkišką pavardę, viską daro na zlo.* (s. 84).

Mimo że utrwalony w polszczyźnie etnonim *Wilniuk*, określający Polaków, którzy po II wojnie światowej wyemigrowali z Wilna, nie jest ogólnie znany w środowisku litewskim, pojawiał się w mediach publicznych, gdy w Wilnie w 2019 roku był organizowany II Światowy Zjazd Wilniuków. W tej samej wypowiedzi tłumaczka nawiązała do powiedzenia *Kowno wasze, Wilno nasze*, pochodzącego z okresu międzywojennego, gdy Wileńszczyzna należała do II Rzeczypospolitej, przenosząc do tekstu litewskiego polskie zaimki dzierżawcze *naše, vaše*. W tekście docelowym zachowano też nacechowany etnonim *labas*, pochodzący od litewskiego zwrotu powitalnego *labas* ‘cześć’. Użycie tego żartobliwego określenia większości, funkcjonującego w środowisku mniejszości narodowych, miało zaszykalizować dystans międzyetniczny obecny w postawach niektórych bohaterów.

Wnioski

Analiza przekładu powieści B. Połńskiego *Robczik* na język litewski pokazuje, że nie dla wszystkich nacechowanych środków językowych oryginału tłumaczka odnalazła odpowiedniki stylistyczne w języku docelowym. W rezultacie w przekładzie doszło do szeregu transformacji: wtrącone wyrazy litewskie uległy neutralizacji, cechy regionalne polszczyzny wileńskiej były oddawane za pomocą środków kolokwialnych. Mimo to w tekście docelowym udało się zachować podstawową cechę stylistyczną nieformalnej komunikacji bohaterów reprezentujących młodzieżowe środowisko Wilna – nagromadzenie ruseyzmów zaczerpniętych z języka potocznego i gwar środowiskowych.

Świat przedstawiony w przekładzie został osadzony w przestrzeni bliskiej odbiorcom docelowym zarówno pod względem topograficznym (nazwy obiektów miejskich), jak i społeczno-kulturowym (grupy społeczne, środki komunikacji, scenariusze zachowań, język komunikacji nieformalnej nasycony rosyjskim słownictwem żargonowym i wulgaryzmami). Pozwoliło to z dużym prawdopodobieństwem odtworzyć realia okresu transformacji kulturowej na Litwie na przełomie XX i XXI w. Zadaniem tłumacza było również podkreślenie specyfiki tożsamościowej bohaterów, co osiągnięto poprzez wprowadzenie polskich akcentów językowych, takich jak oryginalne nazwy własne (antroponimy, nazwy drużyn harcerskich), polskie zwroty grzecznościowe oraz inne aluzje językowe. Wszystko wskazuje na to, że w procesie przekładu dążono do osiągnięcia ekwiwalencji pragmatycznej i wywołania u czytelnika litewskiego efektu zbliżonego do tego, jaki wywiera tekst oryginału.

Analiza zastosowanych przez tłumaczkę technik translacyjnych w przekładzie polskiego socjolektu w Wilnie potwierdza funkcjonalność wybranej metodologii, wyróżniającej cztery podstawowe kategorie – substytucję pełną i „przesuniętą”, neutralizację i transformację „przez dodanie”, które wyczerpują cały zakres taktyk przekładowych zastosowanych przez tłumaczkę w analizowanej litewskiej adaptacji powieści B. Połńskiego.

Literatura

ADAMOWICZ-POŚPIECH, A., 2015. Dialekt, idiolekt, lapsoplekt w tłumaczeniu. In JASTRZĘBSKA, A., CHROBAK, M. (eds.). *Dylematy stylizacji w przekładzie*, cz. 1. Kraków: Księgarnia Akademicka, 9–21. <https://doi.org/10.12797/MOaP.21.2015.29.02>

AMBROŽAITĖ, E., 2025. Antiromantiniai Vilniaus šešėliai. *Metai. Literatūros žurnalas*, nr. 1. <https://www.zurnalasmetai.lt/egle-ambrozaite-antiromantiniai-vilniaus-seseliai/>

CZARNECKA, M., 2022. *Wieża Babel dialektów. Mowa niestandardowa w przekładach prozy angielskojęzycznej*. Kraków: Universitas.

DAWLEWICZ, M., 2000. *Słownictwo socjolektu młodzieży polskiego pochodzenia w Wilnie*. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.

GUDAVIČIENĖ, E., 2010. Sociolingvistinis Vilniaus miesto portretas. In RAMONIE-NĖ, M. (ed.). *Miestai ir kalbos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 207–229.

HEJWOWSKI, K., 2007. *Kognitywno-komunikacyjna teoria przekładu*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.

KUBIŃSCY, O. i W., 2004. Osobliwy przypadek dwóch polskich przekładów *A Clockwork Orange* Antony Burgessa: wycieczka w kulturowe „uinnienie”. In KUBIŃSKA, O., KUBIŃSKI, W. (eds.). *Przekładając nieprzekładalne*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 67–76.

KUDIRKA, R., 2014. *Kalėjimo, kriminalinio ir narkomanų žargono žodynas*. Vilnius: Kitos knygos.

MAJKIEWICZ, A., 2016. Czy stylizacja dialektalna jest nieprzekładalna? In GAW-LAK, M., ŚWIEŚCIAK, A. (eds.). *Komunikacja międzykulturowa*. Katowice: Stowarzyszenie Inicjatyw Wydawniczych, 81–93.

MASOJĆ, I., 2023. Zapożyczenia czy przełączanie kodów? Analiza integracji morfo-syntaktycznej litewskich i rosyjskich rzeczowników w powieści Bartosza Połońskiego *Robczik*, *Slavistica Vilnensis*, 68(1). 87–101. [https://doi.org/10.15388/SlavViln.2023.68\(1\).97](https://doi.org/10.15388/SlavViln.2023.68(1).97)

MOCH, W., 2025. Współczesna polszczyzna wileńska na podstawie powieści *Robczik* Bartosza Połońskiego, *Język. Religia. Tożsamość*, 2(32). 101–112.

NIDA, E. A., 2009. Zasady odpowiedniości (tłum. A. Skucińska). In BUKOWSKI, P., HEYDEL, M. (eds.). *Współczesne teorie przekładu. Antologia*. Kraków: Znak, 51–69.

PIEŃKOŚ, J., 2003. *Podstawy przekładoznawstwa: od teorii do praktyki*. Zakamycze: Kantor Wydawniczy.

POŁOŃSKI, B., 2023a. *Robczik. Powieść wileńska*. Gdańsk: Części Proste.

POŁOŃSKI, B., 2023b. *Robčikas. Vilenskas romanas*. Iš Vilniaus lenkų kalbos vertė Evelina Bondar. Vilnius: Slinktys.

SIENKIEWICZ, B., 1984. Obrazy języka w tłumaczeniu prozy powieściowej. In BAL-CERZAN, E. (ed.). *Wielojęzyczność literatury i problemy przekładu artystycznego*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 225–242.

VYŠNIAUSKIENĖ, I., 2012. Polilingvali Vilniaus jaunimo raiška: socialinės tapatybės paieškos, *Kalbotyra*, 64(3), 140–157. <https://doi.org/10.15388/Klbt.2012.7665>

WOJTASIEWICZ, O., 1957. *Wstęp do teorii tłumaczenia*. Wrocław–Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

ZAİKAUSKAS, E., 2007. *Lietuvių žargono žodynėlis. Kalbos paribiai ir užribiai*. Vilnius: Alma littera.